

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІЯ ТА РІЗНОВИДИ ВЧЕНЬ ІСЛАМУ

*І.Гаюк**

УДК 211.5(091)

ВЗАЄМОДІЯ ІСЛАМУ ТА ІУДЕОХРИСТІЯНСТВА В ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ІСЛАМУ

У статті І.Гаюк «Взаємодія ісламу та іудеохристиянства в період становлення ісламу» авторка з'ясовує вплив природно-неоднорідного складу християнської ойкумени на процес ісламо-християнської взаємодії на ранніх етапах історії ісламу. Доводиться, що для мусульман християнами (насаря) були представники всіх державних Церков – від Давньосхідних до т.зв. ортодоксальних. Натомість, групи і відгалуження іудеохристиянського типу мусульмани відносили до сабіїв – людей Книги, але не до насара.

Ключові слова: гностичні течії, іслам, іудеохристияни, ебіоніти, Мухаммад, назореї, сабії, суфії, християнство, Христос, ортодоксія.

Актуальність даного питання полягає у тому, що воно дозволяє наочно проілюструвати не лише доцільність, а й необхідність зміни методологічних підходів до вивчення релігійної історії. Дотепер зберігається загальна тенденція розглядати релігійну історію, по-перше, як окреме суспільне явище, по-друге, за ортодоксально-церковною схемою (і те, і друге – явища західної цивілізації), що, при вивченні до-новітньої історії і, особливо, історії східних та південно-східних релігій, продукує надто викривлену картину дійсності.

Метою даного дослідження є з'ясування характеру та специфіки раннього етапу історичного розвитку християнства та ісламу, передусім істотного впливу природно-неоднорідного складу християнської ойкумени на процес взаємодії ісламу з християнством; завданнями: 1) показати, що ранні мусульмани розглядали християнство не як певну однорідну цілісність (єдину Церкву), а як складний світ, із різними представниками якого склалися різні взаємини; 2) довести, що умовою максимально можливого відображення реальної картини історичної взаємодії християнства й ісламу є врахування сформованого різноманіття християнського світу (оскільки християнство «взагалі» - це ілюзія або штучне утворення західної

* І.Гаюк – к. філос. наук, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Львівського державного університету фізичної культури.

цивілізації, під яким, зазвичай, розуміють ортодоксально-церковне державне християнство).

Основний зміст статті. Перша проблема, з якою зіштовхується дослідник при вивченні цього питання є, по-суті, методологічною: і по сьогодні у розгляді історії християнства та інших релігій світське релігієзнавство використовує ортодоксально-церковну схему. Тому, ведучи мову про християнство узагальнено, під ним автоматично розуміють його західний Римо-Візантійський соборно-ортодоксальний тип. Всі інші складові різноманітного християнського світу розглядають, в кращому випадку, як другорядні (єресі, схизми, секти) і ніби-то не зовсім християнські (зрозуміло, з точки зору того самого Римо-католицького та православного типів християнства).

Однак, на час виникнення ісламу християнство нараховувало вже 6 століть, упродовж яких оформилися і знайшли свою просторову нішу найрізноманітніші типи християнства, більшість з яких існує до сьогодні. Часто це настільки відмінні феномени, що зведення їх до єдиного «загального християнства» викривляє, а то й повністю спотворює картину розвитку та характер зв'язків ісламу з християнством. Так, якщо йдеться про взаємодію віровчень ісламу та християнства, то доцільно говорити про первісне християнство, яке в історичній літературі, зазвичай, називають іудеохристиянством, а також про різноманітні гностичні течії. При розгляді політичної взаємодії раннього ісламу (періоду перших праведних халіфів) та християнства доцільно акцентувати увагу на Давньосхідних Церквах та Автокефальній Церкві перських християн (у традиційно-ортодоксальній інтерпретації – монофізитські та несторіанська Церкви). Якщо йдеться про християн у країнах ісламу, тоді також провідне місце належить Давньосхідним Церквам, і незначно – Мелькітським (Православним). Починаючи з VIII ст. і до сучасності, зовнішньополітична і культурна взаємодія ісламу та християнства позначена превалюванням державного Римо-католицького та Візантійського (Грецького) типів християнства.

Зародження християнства не на заході Римської імперії, а на її південному сході не було випадковістю, оскільки тенденція історичного розвитку вела до розподілу імперії на дві половини і утворення нової потужної держави на Півдні й Сході, де християнство повинно було стати домінантою формування нового суперетносу і нової держави. Однак, з Акція почалася „псевдоморфо́за”, коли несподівана безглузда втеча Антонія перетворила його фактичну перемогу на поразку, наслідком якої стала вікторія Октавіана і збереження територіальної цілісності імперії [Шпенглер О. Закат Європи. Всемирно-исторические перспективы. – Минск: Попурри, 1999. – Т. II. – С. 243-244]. Тому становлення і розвиток християнства відбувалися не одночасно з формуванням нової держави, а у старих формах, що визначило не лише його долю, а й долю європейської цивілізації.

Європоцентричне Римо-Візантійське християнство розробило свою схему релігійної історії людства, яку за державної підтримки нав'язало світові. А це – схема, по-перше, *державницького* християнства (церковного – хоч і доволі різноманітних і чисельних напрямів) і, по-друге, християнства *соборного* – не в первісному значенні слова «соборність», а в значенні організаційно-державному – собору як зібрання глав різних християнських організацій (церков) імперії під головуванням імператора для прийняття канонічних рішень, обов'язкових для визнання і виконання всіма християнами імперії. Лише соборне християнство визнається справжнім, всі інші християнські течії, напрями та організації, які не визнають цих рішень і не підпорядковуються визнаним державою церковним органам влади, оголошуються єретичними, а тому підлягають «наверненню» або знищенню. Саме на соборах – Вселенських та помісних – остаточно складається Новозавітний канон, який проголошено єдино правильним для всіх «правдивих християн».

Під цим кутом зору пишеться й історія раннього християнства, яке, нібито, вже від моменту виникнення було єдиною Церквою (в сучасному організаційному розумінні терміну «Церква») з єдиним главою, з єдиним загальновизнаним ортодоксальним віровченням, від якої згодом, через впадання в ересі або через схизми, відколюються інші групи, течії та напрямки.

Насправді, упродовж перших 4-х століть між християнами різних громад існували помітні розходження, зокрема, щодо канонічності багатьох книг: в Сирії не визнавали Об'явлення Іоанна, натомість шанували Діатессарон (тобто «За чотирма» – Євангеліє християнського письменника II ст. Татіана, в яке він звів основний зміст чотирьох Євангелій, усунувши протиріччя між ними і додавши дещо від одного з найдавніших неканонічних Євангелій – Євангелія євреїв); в Олександрійський канон III ст. входили також Дідахе, Пастир Герми, Апокаліпсис Петра, послання Климента і Варнави.

Але в контексті теми цієї статті нас найбільше цікавлять перші християни або т.зв. іудеохристияни. Загальновизнана точка зору, в тому числі й світського релігієзнавства, полягає в тому, що іудеохристияни – це своєрідна перехідна ланка між іудеями та християнами, тобто це – іудеї, що увірували в Христа, але дотримувалися іудейських звичаїв та обрядів, які з наступним поширенням християнських ідей та виробленням християнської обрядової практики поступово зникли.

Та, як це часто буває, в ортодоксальній історичній традиції між двома суттєво різними феноменами було поставлено знак рівності. Дійсно, в перший період розвитку християнства існували іудеохристияни, навіть точніше буде сказати, що всі перші християни були іудеохристиянами, адже більшість неофітів була з іудеїв, котрі продовжували дотримуватися основних іудейських приписів і обрядів. Однак згодом, більшість іудеохристиян перемішалася з новонаверненими язичниками і прийняла

християнське вчення в церковній інтерпретації – це послідовники пауліністичного, потім єпископського, а згодом – державного соборного християнства. Інша частина іудеохристиян, яку можна віднести до південного типу – християнства Іоанна, не мала такого інтенсивного організаційного розвитку як західне християнство і відрізнялася від вищезазначених іудеохристиян, а згодом – від «соборних» християн, насамперед, розумінням Христа і ставленням до церковного християнства. Невдовзі (фактично, від Іринія Ліонського від кінця II ст.) західні, уже церковні, християнські апологети стали говорити про них, як про іудеохристиян (тим більше, що вони дійсно зберігали деякі іудейські приписи і обряди), а їхнє віровчення подавати як «іудеохристиянські похибки». Йдеться про ебїонітів або назореїв, однак ані перші, ні другі ніколи не були «перехідною ланкою», а репрезентують чи не найдавніший тип християнства і існують до сьогодні. Саме ці ранньохристиянські групи, витіснені організованим (церковним) християнством на маргінеси імперії, а згодом і поза її межі, мали найбільший вплив на віровчення ісламу, саме з їхніми представниками мав найтісніші контакти Мухаммад. У цих іудеохристиян були свої священні книги, серед яких християнські письменники II-IV ст. називають Євангеліє ебїонітів, Євангеліє назореїв, Євангеліє євреїв, Євангеліє 12-ти апостолів.

На думку І.Я. Свенцицької, у деяких районах Сирії громади іудеохристиян ще в III ст. посідали чільне місце серед інших християнських громад. Бл. Ієронім знайшов справжнє Євангеліє митаря Матвія, написане арамейською, в бібліотеці, зібраній мучеником Памфілієм в Кесарії, і отримав дозвіл на його переклад від назореїв з Берое (Сирія), яким воно належало. Це Євангеліє помітно відрізнялося від канонічного грецького тексту [Ієронім DE Virus, ілл. гл.3, коментарі до Матвія кн. II, гл. XII, 13]. Учень ап. Іоанна Папій Ієропольський свідчив, що «Матвій записав вислови Господа (Logia Kiriaaka) єврейською мовою, а перекладали (або тлумачили) їх хто як міг» [Мень А. Сын человеческий. – М., 2000. - С. 365]. Очевидно, саме це назорейське Євангеліє від Матвія частково увійшло у «Логію» Матвія, що лягли в основу найстарших канонічних Євангелій від Марка та Матвія.

Однак, сьогодні вчені не мають одностайної відповіді на питання: назореї, ебїоніти, євреї – це різні назви однієї течії, чи це споріднені, але різні утворення, і, відповідно, чи Євангеліє Матвія назореїв і Євангеліє Матвія ебїонітів, а також Євангеліє євреїв – це один чи різні твори? Ортодоксальні історики досить вільно поводитися з фактичним матеріалом, а майже всю інформацію про «ранньохристиянські ересі» ми отримуємо саме від них. Так, євреями римо-візантійські ортодокси називали всіх іудеохристиян, так само, як усіх перських християн – несторіанами, вірмен – григоріанами, західних сирійців – яковітами, всіх представників Давньосхідних Церков – монофізитами, підкреслюючи їх «схизматичний», а відтак ніби-то «не правдиво-християнський» характер.

З плином часу плутанина лише посилювалася. Сприяло цьому й те, що, наприклад, назореї існували й до появи християнства. Згодом, були назореї, які почитали Христа як праведну людину. Так, Теодорит Кірський писав, що назореї – це євреї, які вшановують Помазаника Христа як праведну людину і користуються Євангелієм від Петра. Згідно з Талмудом, Петро був з пізніх назореїв, які були засновані самим Христом, відкололися від послідовників Іоанна Хрестителя і стали їхніми ворогами. Назореєм був і ап. Павло. Коли його звинуватили в підбурюванні до заколоту між іудеями та представниками назорейської єресі, Павло відповів, що він нічого такого не робив, але визнав, що він дійсно служить Богу отців своїх по вченню, яке вони називають єрессю (Діяння 242: 5,14).

Аравія часів Мухаммада була дуже строкатою з релігійної точки зору: тут можна було зустріти представників майже усіх конфесій та напрямів. Окрім чисельних арабських племен з їх різноманітними племінними та родовими віруваннями, тут компактно проживали християни, іудеї, зороастрійці. Християн всіх напрямків араби називали *на́сара* (араб. „назореї”). Ще тут були невідомі сабії (сабеї), яких Мухаммад разом із іудеями та християнами пізніше відніс до «ахль аль-Кітаб» (людей Книги) та ханіфи – послідовники Бога єдиного.

А.Мюллер ставить знак рівності між останніми й сабіями і пише, що ханіфами або сабіями називали християн-єбіонітів чи гностиків, однак ані історичний аналіз ситуації в Аравії, ані дослідження інших вчених не дають підстав для такого ототожнення [Мюллер А. История ислама. – М., 2004. – Т. I. - С. 86]. Відомо лише, що ханіфи були окремими представниками монотеїзму, яких арабські поети відрізняли як від іудеїв, так і від християн. Але дані щодо них дуже скудні, як і щодо первісного значення слова «ханіф». Мухаммад говорив про ханіфів як про послідовників «чистої та істинної релігії». Саме у такому значенні вони згадуються у Корані. У 3-й сурі Корану (3, 67) читаємо: «Ібрагім не був ні іудеєм, ні християнином. А був він ханіфом [тобто, правдивим почитателем Єдиного Бога], відданим Аллаху»; (3, 65): «Адже Тора і Євангеліє були послані після нього». Біограф Мухаммада Ібн Хішам також вважав ханіфів послідовниками релігії Авраама (Ібрагіма), а значить – синонімом слову «муслім». Він називає імена чотирьох ханіфів - сучасників Мухаммада, у Мецці одним з них був родич Хадіджи Варака ібн Науфаль.

Щодо сабіїв, про яких Мухаммад говорив як про «ахль аль-Кітаб», також існують різноманітні припущення: прихильники астральних культів, іоанніти - послідовники Іоанна Хрестителя і т.д. Найвірогіднішими є два припущення: вони могли бути зороастрійцями, священною книгою яких була «Авеста», і могли бути мандеями чи християнами-єбіонітами або іншими групами християнських гностиків, які також мали свої священні книги (т.зв. неканонічні євангелія). Проти зороастрійської версії свідчить те, що ні Мухаммад, ані Коран чи хадиси не згадують серед пророків Заратустру, а в числі священних книжок не називають «Авесту». До священної історії

включені лише народи біблійної авраамістичної традиції. Тому, ймовірно, що це були мандеї (назорей) або ебїоніти. Однак, мандеї не були іудеохристиянами, як їх часто називають, оскільки не вшановували Христа, натомість вважали його лжемесією, неправдивим пророком і зрадником свого вчителя Іоанна Хрестителя [Шпенглер О. Там само. - С. 275]. Єпіфаній писав, що вони в IV ст. проживали в усті Євфрату і ще сьогодні називають себе на діалекті арамейської мови «Nazoraye» [Донини А. У истоков христианства. – М., 1989. – С. 61]. А.Мюллер називає сабїїв омивателями, а відомо, що Іоана Хрестителя в Іудеї називали «Ха-Матбіл» – той, хто омиває [Мень А. История религий. В поисках пути, истины и жизни. – Т. VI – М., 1992. - С. 471]. На думку В.Болотова, мандеї були гностичною сектою в Месопотамії, з якою пізніше злилися прибулі сюди послідовники Іоанна Хрестителя [Болотов В. Лекции по истории древней Церкви. – СПб, 1910. – Т. II. – С. 230].

Вірогідніше, що сабїї були іудеохристиянами-ебїонітами. Не виключено, саме з ними найчастіше зустрічався та спілкувався Мухаммад, і від них отримав знання про Христа. У деяких середньовічних мусульманських трактатах християнське вчення викладається саме в ебїонітській версії [Свенцицкая И.Я. Раннее христианство: страницы истории. – М., 1987. – С. 224-225]. Дійсно, існують помітні паралелі у віровченні іудеохристиянського й гностичного християнства та ісламу і суфійських текстах.

Так, в ебїонітів та назорейів була відсутня ідея Христа-боголюдини та непорочного зачаття: для них він був сином Йосифа і Марії, праведною і мудрою людиною, на яку під час хрещення у Йордані зійшов Дух святий, що при розп'ятті покинув його, згідно з текстом ебїонітського Євангелія від Матфія у переказі Ірінея Ліонського. Аналогічний уривок є і в Євангелії від євреїв, хоча не виключено, що мова йде про один твір (Євсевій у «Церковній історії» писав, що ебїоніти користувалися Євангелієм євреїв). Майже як у в канонічному Євангелії від Матвія, однак з однією принциповою відмінністю: тут Св. Дух проголошує, що Ісус – син Божий не для Христа (адже, зрозуміло, що Боголюдина не могла не знати про свою місію), а для Іоанна Хрестителя та оточуючих, а в ебїонітів Св. Дух це говорить для самого Ісуса. Відповідно, поворотним пунктом у житті Ісуса було хрещення, не випадково найстаріше з канонічних Євангелій – від Марка – починається з хрещення.

Відомо, що Христос входить до числа шести великих пророків ісламу, однак він не син, а раб Аллаха. Водночас, Коран визнає непорочне зачаття Ісуса Дівою Марією, яке відбулося за одним-єдиним словом Аллаха: «Будь» (кун) [Коран, III, 42]. Іса – «слово» (каліма) Бога, що було низведене ним у Марію, він є дух (рух, руах) Його (Аллаха) [Коран IV, 169]. Та хоча у Корані Христос і називається Словом Аллаха, месією, однак зміст цих слів відмінний від ортодоксально-християнського: «Воістину, Іса для Аллаха такий же самий, як і Адам»; у 112-й сурі «Очищення»: «Скажи: „Він – Аллах, єдиний, Аллах вічний. Він не родив, і не був народжений, і немає нікого, рівного з ним”».

Мухаммад вважав, що християни поклонялися трьом різним богам – Господу Отцю, Ісусу та Марії. У Корані (5, 116) читаємо: «Згадай, як сказав Аллах: “О Іса бен Маріам! Чи говорив ти людям: „Поклоняйтеся мені і моїй матері як двом богам, окрім Аллаха?” Відповів Іса: “Пречистий Ти! Як можу я стверджувати те, на що не маю права”».

У Медині Мухаммад проголосив принцип повної релігійної терпимості: «немає примусу в вірі», однак це стосувалося не «ідолопоклонників», а лише людей Писання. Водночас, Мухаммад розмежовує мусульман та людей Писання «ахль ал-Кітаб». Християн та іудеїв пророк звинувачував у викривленні Св. Писання: «О, ви, що увірували! Не дружіть з іудеями та християнами» (5, 15). «Іудеї стверджують, що Езра – син Аллаха. Християни говорять, що Месія – син Аллаха... Які ж далекі вони він Істини! ... їм же ж було наказано вшановувати лише єдиного Бога, крім якого немає іншого божества» (9, 30-32). Ця ж тема звучить в розповіді про мірадж, під час якого він молиться разом з Авраамом, Мусою й Ісою і обирає один з трьох посудів – з молоком, тобто він разом із своєю громадою буде йти правильним шляхом; інші посудини були з вином (уособлення християн, які заблукали, збилися с Шляху істини) та з водою (уособлення іудеїв, які потонули разом із громадою).

У Корані багато пишеться про дитинство Ісуса, в основі чого лежить Арабське Євангеліє дитинства. У 5-й сурі Корану «Трапеза» йдеться про початок проповідницької діяльності Іси. Смерть Іси Коран (4, 156-157) подає як уявну, обманну: найдосконаліший з усіх хитрунів Аллах сховав Ісу від переслідувачів, підмінивши його іншою людиною, яку і розп'яли, а євреїв було покарано за невір'я та за гоніння на Маріам.

Порівняємо з гностиками: Василід, згідно з Іринієм, вчив: «Коли несотворений, той що не має імені, Отець побачив моральне падіння людства, він послав свого первородного Nous у світ у вигляді Христа для спасіння всіх, хто вірить у нього... Він з'явився серед людей як людина Ісус і творив чудеса. Цей Христос на правду не помер, а замість нього страждав на хресті Симон Кірійський, якому він позичив свою тілесну форму, оскільки божественна сила Nous Вічного Отця не має тіла і не може померти...» [Іриней I, 23].

Згідно з Кораном, Іса ал-Масіх проповідував щодо пророцької місії Мухаммада: «Сини Ізраїля! Я посланець Божий до вас, який утверджує Закон, що у ваших руках, і який несе благу звістку про посланця на ім'я Ахмед, що прийде після мене (Коран. LXI, 6). Імена Ахмед і Мухаммад утворені від спільного кореня – хвалити, славити, тому Ахмед – хвалимий, славетний, а Мухаммад – прославлений [Петрушевский И.П. Ислам в Иране в VII-XV веках. – М., 1966. - С.69]. Тобто провіщений Ісусом Параклет – це і є Мухаммад. Це місце у Корані основане на канонічному Євангелії від Іоанна (14: 16, 17, 26), в якому Ісус обіцяє віруючим пришестя Параклета – утішителя (Коран, XVI, 7). Мусульмани вважають, що текст Євангелія викривили і

замість первісного «Перикліт – славетний», тобто, Ахмед = Мухаммад, написали «Параклет – утішитель».

Згідно з суфійським вченням, Мухаммад – ідеал Досконалої Людини (було два Мухаммада: один – пророк, другий – вічний Мухаммад, який ототожнюється зі всіма пророками, в тому числі – і з Христом; всі ці пророки виконували свого часу відповідні завдання, однак у вищому плані буття були «Хакікат аль-Мухаммадїя» – «реальність Мухаммада»). Прояви цієї реальності пов'язані з іменем, яке є функцією або якістю (описом). «Йому дають імена, і у кожний конкретний час його ім'я відповідає тій формі, у якій він з'являється» [Идрис Шах. Суфизм. – М., 1994. - С. 168]. А в Євангелії євреїв містичне з'єднання духа і людини відбувається в Христі, який втілює у собі всіх очікуваних пророків, «синів духа святого». Теодорит, описуючи «ересі» тих днів, жаліється на гностиків, які стверджують, що цей посланец (Ісус) міняє час від часу своє тіло і входить в інші тіла і кожний раз проявляється по-іншому [Teodoret. Hæretic.Fab, II, VII].

Ісламський суфізм пов'язаний із самим засновником ісламу Пророком Мухаммадом. З перших кроків становлення нової релігії була поширеною думка, що Мухаммад підтримував контакти з іншими містичками. Суфійський вираз говорить: «Семена суфізму були посіяні у часи Адама, дали паростки за часів Нуха, розквітли за часів Ібрагіма, почали розвиватися за часів Муси, достигли за часів Іси і дали чисте вино за часів Мухаммада». Деякі з хадисів вказують на Мухаммада як на перше творіння Аллаха, світлоносну духовну субстанцію, через яку був створений світ. Мухаммад казав: «Перше, що створив Бог, було моє Світло, яке виникло з Його світла та вийшло з розкоші Його слави». Тобто, він не лише останній Пророк, але й перший. Повний розвиток вчення про ісламське світло отримало вже у VIII ст. Суфій Сахл ат-Тустарі говорив, що Мухаммад – це стовп світла (нур), з якого Аллах створив світ.

Мухаммад вважав незнання гріхом. Він учив, що той, хто вчиться – той молиться. Та безпосередній містичний досвід важливіший за роздуми. Вчений, який сушить голову над кістками верблюда, від постійних роздумів стає сліпим. І якщо йому колись перейде дорогу живий верблюд, то він його не впізнає через те, що надто добре знає його складові.

Подивимося Євангеліє від Іоанна: «Він прийшов ..., щоби свідчити про Світло.... Було Світло істинне, що просвітляє кожну людину, яка приходить у мир» (Ін. 1:5, 7-9); «ще короткий час світло є з вами; ходіть, поки є світло...»; «Доки світло з вами, віруйте у світло, будьте синами світла. Сказав це Христос...» (Ін. 12:35, 36). В Євангелії Істини читаємо: «Христос –це Слово, яке прийшло у «подобі тіла. Світло говорило його устами». Завдання Ісуса – дати світло тим, хто перебував у темряві. «Він дав їм світло. Він дав їм шлях. Цей шлях – істина, якій він вчив» [Свенцицкая И.Я. Там само. - С. 283]. Незнання Отця (Бога) є причина усіх їхніх бід, страхів, невпевненості. В Євангелії Істини немає нічого про друге пришестя, Страшний суд або про нагороду для праведників на небі; автор звертається до окремої одинокої

людини, яка лише сама і всередині себе може знайти спасіння. В Євангелії Фоми, написаному не пізніше поч. II ст., коли учні просять Христа показати місце, де він перебуває, він відповідає: «Є світло всередині людини, і воно освітлює весь світ. Якщо не освітлює, тоді – пільма» [Там само. - С. 296].

Згідно з каламом, Аллах неодноразово передавав священні книги (об'явлення) через великих пророків людям, однак вони постійно викривляли Боже Одкровення. Тому, як Мухаммад – Печатка пророків (не єдиний, однак – останній з Пророків), так і Коран є найсвятішою Книгою серед священних писань інших народів, де, згідно з ісламською традицією, залишилися лише вкраплення прямих об'явлень, тоді як Коран майже весь – «священна передача». Письмова форма Корану є доступний людському сприйняттю образ Божественного [Ернст Карл. В. Суфизм. - М., 2002. - С. 119]. Однак, не кожний може зрозуміти написане в Корані, тому часто потрібне тлумачення, особливо алегоричних місць, та це може робити лише один Аллах, або «міцні у знанні» люди (у самому Корані написано, що «лише розсудливі» («улу-ль-албабі»), дослівно «ті, що мають серце») можуть тлумачити священну книгу.

Несподіваний і цілковито західно-раціоналістичний переклад, коли слово «серце» замінюють «розсудливістю». «В сотворенні небес і землі, в зміні ночі і дня є знамення для тих, хто має серце» (у перекладі – розсудливість). Але, справа у тім, що у багатьох езотеричних традиціях світу «ті, що мають серце» або ті, «що йдуть Шляхом серця» є синонімом тих, хто шукає Вищого знання, Шляху до Бога (в тому числі й суфії). Рудбарі сказав: «Від серця до серця – таким є основний спосіб передачі таїн Шляху». Джелаледдін Румі писав, що він шукав Бога на хресті в християнській церкві, в індуїстському храмі, буддійському монастирі та в Каабі, та ніде не знайшов його. Але варто йому було звернутися до власного серця, як там він знайшов Бога живого.

Висновки. Отже, прослідковується безперечний зв'язок найдревніших християнських груп – ебіонітів або гностиків – з віровченням ісламу, з різними суфійськими традиціями. Вірогідно, саме ебіоніти з їхніми священними Євангеліями були третьою групою людей Книги – сабіями. Тож цілком логічним є і наступний висновок: для мусульман християнство не було такою однорідною та гомогенною цілісністю, якою його намагалися представити пізніші ортодоксальні християнські історики. Південно-східне християнство, зокрема й іудеохристиянство, з його священними книжками було для мусульман не менш значимим, аніж західне державницьке християнство Павла. Точніше навіть буде сказати, що для арабів, згодом – мусульман, християнами (насара) були представники всіх державних Церков – від Давньосхідних до т.зв. ортодоксальних. А ті групи і відгалуження, які в науковій літературі називають іудеохристиянами, мусульмани відносили до сабіїв – людей Книги, тобто до представників релігії авраамістичної традиції, однак, не до насара.

Анотації

В статті **И.Гаюк «Взаимодействие ислама и иудеохристианства в период становления ислама»** автор выясняет влияние естественно-неоднородного состава христианской ойкумены на процесс исламо-христианского взаимодействия на ранних этапах истории ислама. Доказывается, что для мусульман христианами (насара) были представители всех государственных церквей – от Древневосточных до т.наз ортодоксальных. В то время как группы и ответвления иудеохристианского типа мусульмане относили к сабиям, но не к насара.

Ключевые слова: гностические течения, ислам, иудеохристиане, эбиониты, Мухаммад, назореи, сабии, суфии, христианство, Христос, ортодоксия.

In the given research of **Hayuk I. «Interaction of Islam and Judeo-Christianity during the 1-st period of Islam formation»** the author investigated the influence of natural-non-uniform structure of Christian world on the processes of interaction between Islam and Christianity at the early stage of Islam history. She proved that all of representatives of the state Churches - from Ancient East Church to so-called Orthodox - were Christians (nasara) for Moslems. And those groups and branches, which are known as Judeo-Christians, Moslems named sabaen, but not Christians - nasara.

Keywords: Gnosis groups, Islam, Judeo-Christians, ebionite, Muhammed, Nazirites, Sabaen, Sufi, Christianity, Christ, orthodoxy.

*Д.Брильов**

УДК 32:061.234, 297

АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ СУФІЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття Д.Брильова «Активізація діяльності міжнародних суфійських організацій» присвячена феномену міжнародних суфійських організацій, які виникли в ХХ столітті. Розглядається вплив процесів глобалізації на формування сучасних суфійських рухів та їх протистояння з представниками радикальної ідеології в мусульманській уммі.

Ключові слова: суфізм, Аль-Ахбаш, хабашити, ісламізм, глобалізація.

Аналізуючи тенденції, що існують у світовому ісламознавстві, можна відзначити зростання зацікавленості до суфізму з боку західних дослідників, яке намітилося в останнє десятиліття. Що більш важливо, на наш погляд, ця зацікавленість змінила свій характер. Якщо раніше вона була більшою мірою спрямована у бік духовних, езотеричних аспектів суфізму, то сьогодні – в її фокус потрапляють насамперед соціально-політичні аспекти цього ісламського феномену.

* Д.Брильов – викладач кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.